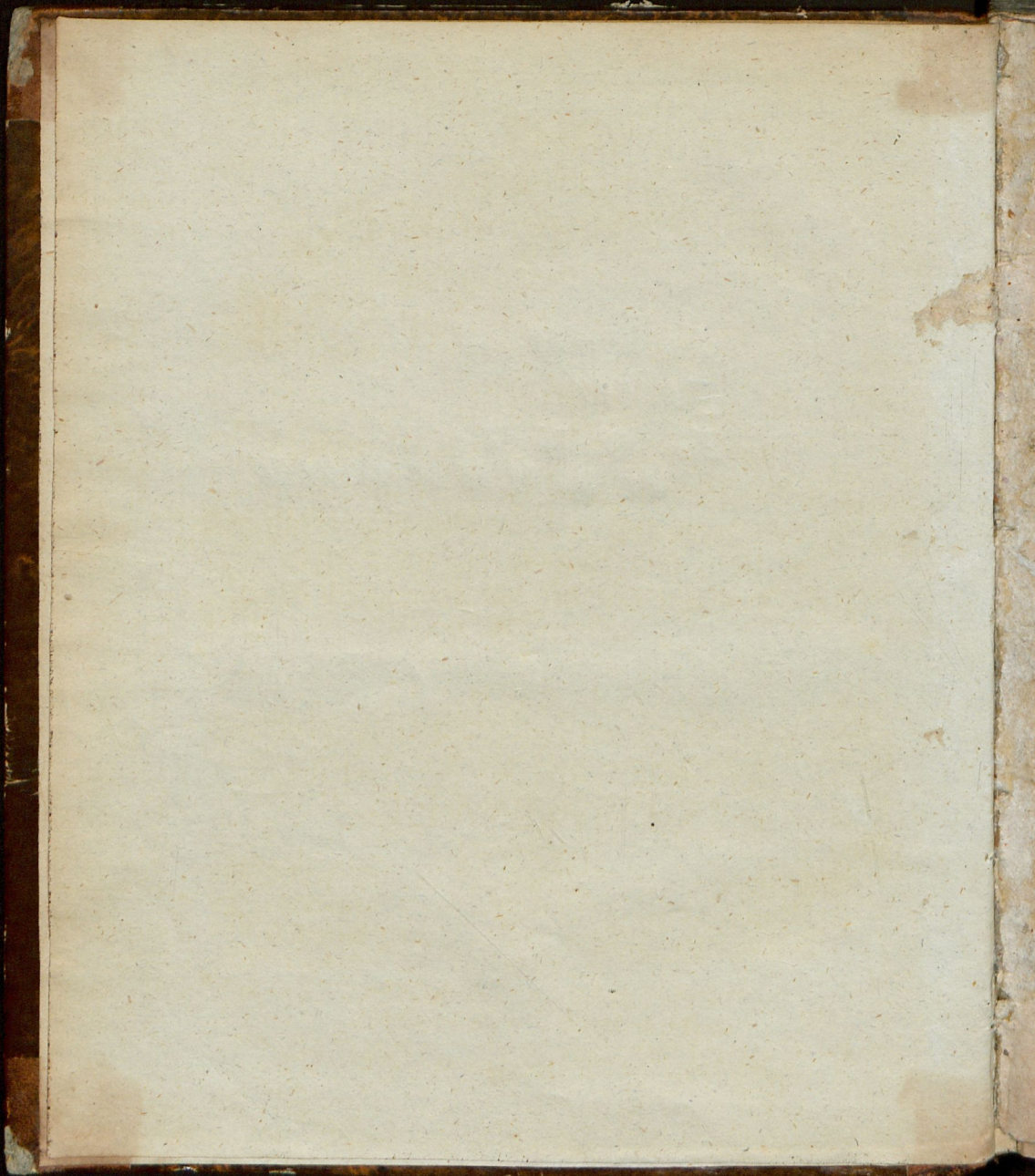

12

Publ.

Va 23-24. 29. 32. 43.Vb 497Va 54, 55, 57, 60, 63, 64, 72, 75, 77-81,
84, ~~88~~ 89, 88, 90-92, 94, 96.

PENTADA

OBSERVATIONUM maximam partem PHILOLOGICARUM

B. cum L. communicat,

& ad

Declamationes nonnullas

de

HARMONIA NON CONTROVERSA,

Nec non

AD

ORATIONEM JUBILAEAM,

In memoriam facultatis, sacra hic repurgandi,

CC. ab hinc annis clementer concessae, benigne audiendas,

OMNES,

Quocunque natalium, dignitatis, eruditionis splendore, titulo
atque discrimine veniant nominandi,

MAECENATES, STATORES, FAutores, AMICOS,

Musarum nostratium,

ut cras 18. scilicet Martii, post horam octavam matutinam in lyceo nostro
comparere ne dedignentur,

ea, qua par est, animi reverentia atque humanitate
invitatos vult

Stephanei Collegium,

Interprete Ge. Venzkio.

HALBERSTADII, Typis FRIDERICIANIS.

Ad Lectorem.

Non equidem farrago erit haec ad quodque palatum:

Non tamen interea fructu frustrabitur omni.

Non, fateor, non scribo viris insignibus arte:

Utilitas pueri facit hic sed paginam utramque.

Unicus est, in quem conspirant omnia, finis.

Numinis harmonici exemplo sic sum aemulus illi:

Illius in laudem tendant et singula tandem.

En! igitur, lector, viget hic concordia concursus.

* * * * *

**Orthographia, qua v. u. j. a recepta infirmiori talo nitente,
abludens neminem offendat: proxima occasione ra-
tiones reddam.**

Observ. I. *De optima methodo tirones ad Parnassum
per gradus ducendi.*

§. I.

Erum est, quod M. Joh. Balduinus in Programmate
quodam cecinit:

*Est gradus in studiis, est regula certa juventae,
Ut juga Parnasi ducat ad alta pedem.*

Ordine progressus faciendi, - - - Id pluribus
ostentum ibo. Eloquentia latinorum numeris ad-
stricta magni semper est aestimata, idque merito, ha-
bet enim veneris suae, habet utilitatem. Semper itaque in scholis ad
fastigium Parnasi aspirandum. Qua propter in primis latinae linguae
fundamentis probe exercitati, et in augendis illis perficiendisque stre-
nue occupati ut ad hanc Musarum sedem a doctoribus suis gradatim
immo pedetentim prudenti ducantur consilio, fas est, eamque ut legi-
time superare admittantur, sunt monendi. Idque eum in finem, ut sin-
gula Latii vocabula rite pronuntiare, versum componere et compositum
dijudicare discant, multi ad poetas utiliter legendos incitentur, omnes
poeticas suas venas perscrutentur, easque benignas atque divites inde-
fesso sequantur studio, hac mente, ut primae caveae evadant poetae et
in adyta illorum denique intromissi, oblectamentis voluptatibusque
hujus commatis perfruantur.

§. II. Arduus autem est Parnassus, poetarum sedes, et non, nisi improba ac iusta, minime autem praepostera, tumultuaria et desultoria feliciter superatur industria. Multi sub radicibus ejus remissi subsistunt, multi hic palabundi oberrant, multi in lacunis ibidem obviis cunctabundi haerent et in luto misere volutantur. Multi et praerupta montis altitudine et difficili adscensu deterrentur, cessimque eunt: Multi deturbantur, multi circa media subsistunt, multi prorsum quidem nec eunt, nec cursant, sed repunt, et aut plane non, aut non, nisi justo tardius mirisque perfuncti casibus in jugum montis evadunt. Admodum paucis itaque datum est, haec adire sacraria. Prudenti igitur et exercitato itineris duce opus. Quaeritur autem, qua ratione viatores et tirones in altum optime sint ducendi? Et id est, de quo sollicite cogitavi. Quum autem invenerim, quinam gradus tironibus ex ordine sint exsuperandi, paucis eos indicabo.

§. III. *Primum* antesignanus doceat tirones suos terminos necessarios et quantitatum regulas tum generales, tum speciales, qua syllabas finales, tum specialissimas, qua medias, ex Grammatica, idque ratione, qua potest vivacissima atque jucundissima, ut animi subinde magis magisque inflammentur. Et hoc efficitur partim adductis exemplis, partim ostenso fundamento cujuslibet regulae atque exceptionis, quod situm est in numero morarum. Etenim quaelibet vocalis, excepto ut plurimum, U. aut solitaria, aut cum consonante conjuncta unam habet moram in pronuntiando, quando autem in diphthongis vocales, aut in positione consonantes cumulantur, aut syllaba per contractionem, aliamque ob causam e.g. in Ablativis protrahi debet, multiplicantur morae, adeoque talis syllaba, quae duas aut tres complectitur moras, per se longa sit oportet. *Primum* hunc gradum *Secundus* excipiat, lectio scilicet poetarum attendenda, et quidem prae reliquis illorum, qui genere heroico ac elegiaco usi sunt, eo consilio, ut non solum phrasae et figurae poeticae, sed et quantitates mediarum syllabarum, ex auctoritate tantummodo petendae, sensim addiscantur. Quare lectio versuum secundum scansionem interdum utilis, ut quantitates eo melius observentur et notentur. Plura hac de re legantur in meo libello: *Unterricht für Schüler* x. p. 178. *Tertio* pedes varii generis ostendantur, in primis notatu digniores. Et si fieri potest, ratio denominationis, quae ut plurimum a grammaticis omit-

omittitur, ex antiquitate eruatur, ut idae eo clariores fiant, et eo altius imprimantur. Hi sunt tres priores gradus, sequuntur tres aliores.

§. IV. *Quarto* ostendatur, quomodo ex spondeis et dactylis genus carminum adonicum, hexametrum et pentametrum componatur. Ostenduntur eorum leges, quae una cum quantitibus inculcentur, recitando scilicet quantitates et legendo versus ad poetarum numeros. *Quinto* redigantur primum duce praeceptore, dein sine eo, versus transpositi in ordinem. Egregium hoc exercitium subinde repetendum vario modo institui potest. Primum in suppeditis versibus istis, metro solutis, nihil detrahatur, nihil immutetur, nihil addatur. Deinde mox verba omittantur, mox addantur, mox commutentur, ut tirones in componendis versibus omissa inveniant, superflua rejiciant, et incongrua aliis permutent. Et in hoc progymnasmatum genere, ubi primum ultimos pedes ut quaerant, notent, et dein ordine retrogrado procedant, nec commata disturbent, admonendi sunt, tam diu exercitentur, donec ex tempore possint versus transpositum in metrum suum redigere. *Sexto* versus ex uno genere in aliud, e. g. ex adonico in hexametrum et vicissim ex hoc in illud transponantur; ex heroico conficiatur genus elegiacum, et ex hoc illud: Porro successu temporis in alia genera transfundantur, aut in versus teutonicos. Haec exercitatio jucunda est ac necessaria. Et docens ansam nanciscitur, varia scitu necessaria et utilia monendi et docendi.

§. V. Gradibus hisce superatis versus conficiantur et quidem *Septimo* praeceptor cum discipulis in consilium adhibitis thema seligat, disponat, momenta chartae mandanda curet potiora, haec deinceps metro adstringi, qua sensum, qua latinitatem, qua regulas prosodicas, denique qua auctoritatem examinari et emendari jubeat. Quod ad auctoritatem attinet, primo discipiant, an quosdam versus memoriae mandatos in promptu habeant: Si non, gradum aut Smetium consulant, et si alii alia vocabula evolverint, laborem cum taedio facilitabunt, tempusq; lucrabuntur. Hic etiam ostendendum, quomodo tirones epitheta tanquam orationis condimenta partim meditationis, partim syllabi istius ope in fronte gradus ad Parnassum obvii seligant. Haec exercitatio admodum jucunda, nec adeo difficilis insignem immo mirificam spondet ac adfert utilitatem. *Octavo* Praeceptor materiam phrasibus poeticis ad versus conficiendos

endos in calamum dicitur, jubeat versus confici, et errata lineolis notet a tironibus ipsis detegenda et emendanda: Quod ipsi laborem, alias operosum atque ingratum facilitabit, neque eo fecius sui eum voti competentem reddet. *Nono* reliqua versuum genera eorumque peculiare leges et privilegia ex ordine ostendantur, legendo, imitando et exercendo, uti supra dictum, singula inculcentur. Hoc tamen ordine servato, ut simplicia et faciliora genera compositis et difficilioribus praeferrantur, jambicis et trochaicis versus ad posteriora, quia hic multae valent libertates et variationes, quae schema contortum reddunt atque difficile retentu, referantur. Horatius et Freyeri fasciculus poematum in subsidium hic vocari possunt.

§. VI. His superatis gradibus, ad supremos quoque aspirandi tempus erit. Quare iis, qui octavum et nonum gradum adhuc ornant, aut jam reliquerunt, themata distribuantur decantanda, quoquo velint modo atque genere. Suaserim tamen, ut brevis dispositio adumbretur, ne in decurrendo hoc stadio aut selectu peccent, aut adstrictiores aut effusiores sint. Maxime autem rerum inopia laborant tirones, utpote quorum suppellex ex lectione colligenda curta, ingenium inexercitatum, judicium non subactum, experientia inexperta et manca est. Quam ob rem *undecimo* loco varia carminum genera, eorum requisita interiora, partes, vitia et elegantiae enumerantur. Et *duodecimo* tirones in interiora poeticae artis adyta intromittantur, ut optimos poetas, naturamque ipsam imitari et vivis coloribus pingere discant, de quo loco Cl. Gottschedii *Critische Dichtkunst* maximo cum fructu legetur.

§. VII. Adhaec sequentia sunt observanda momenta. 1.) E re tironum erit, si gradus jam jam superati subinde repetantur, seu in memoriam revocentur. 2.) Quolibet in gradu illi sunt relinquendi, qui ulterius progredi aut nolunt, aut non possunt, ne ascendentibus sint impedimento. 3.) Eadem vestigia in addiscenda teutonum poesi legi possunt, licet via hic longe facilior et compendiosior sit. 4.) Porro ad verticem Parnassi contendens diligens sit oportet, ut quotidie non in lingua latina tantum, sed in cognitione omnium rerum potissimum suppellectilem suam in dies augeat, quo poetae mensuram explere possit. 5.) Tandem praejudicia poetica, de quibus Clar. Numburgensium Rector M. Peucerus in programmatibus nonnullis docte egit, cum a magistris, tam

tum a discipulis sedulo evitentur. Hanc methodum mihi semper in docenda poësi ob oculos posui, et ideo in hac tabella quasi complexus sum, ut uno obtutu alumni perspicere possint, qua via ad aquas ex Hippocrenes fontibus hauriendas perveniant; alias adire licet Scaligerum.

Observ. II. De variis exercitiorum generibus ad linguam latinam feliciter addiscendam necessariis.

§. I. Quilibet habitus longo rerum usu variisque exercitationibus acquiritur. Veritatem hujus postulati et opifices, et litteris dediti, uno comprobant ore. Quod cum ita sit, variis exercitationum generibus ad habitum in latino sermone adspirantibus opus est. Quia autem non omnia aequae nota sunt et utiliter adhibentur, constitui, in praesenti illa colligere et suo ordine commendare, ut in posterum semper ob oculos versentur, nec ullum negligatur.

§. II. Exercentur pueri in Quiritium lingua partim *legendo*, partim *componendo* et *vertendo*. Leguntur scriptores varii generis, antiqui et recentiores, idque cursim aut statarie, de qua re in sequenti observat. Vertuntur germanica in latinum et haec in Germanorum idioma, partim ore tantum, partim calamo. Utrumque utile est atque necessarium, et semper se invicem excipere debet. Quando itaque puerulus utcumque legere et pingere potest, discat necessaria vocabula, non tantum substantiva, ut plerumque usu venit, sed et adjectiva, verba, pronomina, particulas, dein potiora paradigmata, tandemque primarias regulas. Et haec omnia lectione et variis exercitationibus inculcari debent et augeri, et quidem hoc modo.

§. III. Legantur e. g. tirocinium *Langii* paradigmaticum et dialogicum, seu *Castellionis* dialogi sacri, et alia ejusdem caveae, et statim post examen, secundum regulas grammaticas puero notas et repetendas, subjungantur variae *formulae*, quales in tirocinio paradigmatico et *Speccii* praxi declinationum et conjugationum obviae sunt, et hae jam verbis, jam litteris exprimantur. Eodem modo omnes phrasae et constructiones rariores in lectione auctorum semper inculcandae sunt. Ergo utus formularum plane aureus est, nec unquam omnino negligendus. Cl. *Gesneri* Lüneburgische Schul-Ordnung hoc de loco legi meretur.

§. IV. A formulis puerilibus cito pede ad exercitia, et quidem primum

primum *syntactica* pergendum, in usum regularum syntacticarum; quae vel brevia, vel longa, vel faciliora, vel difficiliora sunt. Faciliora unam tantummodo regulam, difficiliora plures imprimunt. His incipientes, illis provectiores exercentur. His, si praeceptor talia exercitia ipse componere non velit, inservient *Rombergius, Wilkius, Steinbrecherus, Muzelius, Hedericus* in 2. parte progymnasmatum filii latini; Illis autem *Casparus*. Emendationem hic, ut in ceteris, docens ita instituire potest, ut mox publice nonnulla, mox privatim, mox ipse, mox per superiores corrigat, mox vitia ipsa emendet, mox a coeisu integro in praelecto penso errata quaeri jubeat, mox lineola in margine indicet, ut pueri ipsi dijudicent, quanam vitia sua sint, et emendent, quod judicium acuit et multum soliditatis adfert. Necesse autem tunc est, ut praeceptor eadem exercitia sub incudem revocet atque limam, visurus, quomodo pueri officio functi sint. Hoc exercitiorum genus et hic varius emendandi modus permagno sane est juventuti emolumento, cui tantum non semper vaco.

§. V. Interdum tamen et exercitia, ut vocantur, *libera*, ad nullas nimirum peculiare regulas adcommodata praescribi possunt, maxime in ulum vocabulorum et phraseologiae. Materiam ad haec tempus ipsum, quotidiani eventus, Historia, Geographia, Physica novellaeque offerunt. Immo hoc modo integros libros sensum vertere possumus. In officina scholastica et virtutum talia inveniuntur: verum phrasae et vocabula in margine notata non omnia sunt terreae et purae latinitatis.

§. VI. Non sine insigni fructu est, si exercitium vel liberum, vel syntacticum interdum *pro loco* altiori obrinendo, aut suo defendendo scribendum curamus. Isti etenim certantes, qui alias levés, supini sunt, et per omnia vagabundi, hic animum advertunt, et aemulationis stimulis incensi singula, quin et minima momenta, de qualibet scilicet re dubitantes, inquirunt et excutiunt. Sedulo autem cavendum, ne se his superbia, invidia, obtrectatio, subdolae fraudes, aliaque vitia immisceant, bonamque et utilem rem, quod facile usu venit, nisi vigilemus et pueros identidem admoneamus de vera certaminum scholasticorum ratione, commaculent atque inquinent. In hoc autem cardo rei versatur, ut quilibet tironum ardentissimis precibus omnique nisi altiore locum venetur, diligentiam suam incrementumque experiatur et ostendat,

dat, verumtamen cum abnegatione sui ipsius, ut patienter et sine adfectuum perturbatione ascendat aut descendat, vtrumque in suum convertat usum, nec condiscipulo ascendenti succenseat, nec litem moveat, nec, quod multo minus ferendum, praecceptoris vitia sua in iuste palliando, molestias creet. Quod dixi de certaminibus, valet etiam de dicimasticis in lustrationibus scholarum scribi solitis.

§. VII. Nonnunquam praecceptor cum discipulis *stochasticum* leu conjecturale elaboret, ut in schola Orphanotrophi Halensis singulis sit hebdomadibus. Hoc modo autem hic proceditur. De penso suppeditato praelegit paragraphum primum evocatus, indicatque, quomodo interpretari cogitet: Deinde plures aut singuli de sua sententia et calculo suo, qua praecipuas phrasas, interrogantur. Quo facto praecceptor adhuc intermissas loquendi formulas insigniores suscitatur, optimam interpretationem eligit, et in calamus dicitur, additis rationibus, cur haec sua sit optima interpretatio, et non alia. Et sic pergit. Certe, hoc exercitationis genus egregium plane spondet et largitur commodum.

§. VIII. Fundamento et regulis distinctionum ad ductum oratoriae institutionum jactis ac substratis, commendandum, ut interdum *distinctiones* in penso dicitur *reticeantur*, discipulisq; pro sua cujusq; cognitione interponenda relinquuntur. Quod duplici ratione fieri potest: Primum, ut inter scribendum de illis deliberemus, opiniones discipulorum vel confirmemus vel emendemus. Hoc aliquoties facto praecceptor ulterius progreditur, et de distinctionibus ne unicum quidem verbum dicit, sed unicuiq; relinquit eas domi adpingendas.

§. IX. Ab exercitiis pergimus *ad imitationes* minime gentium possit habendas. Omne, quod bonae notae in scholis legitur, ut per imitationes vitam accipiat altioresque radices agat, videndum. Sunt autem imitationes pueriles, masculae, mixtae. Pueriles insigniores phrasas et inusitata vocabula tantum imitantur et pueris incipientibus imperantur. Masculae numerum verborum et positum in primis, integrum periodorum et textus nexum, oeconomiam, symmetriam, aliis quoque phrasibus, aliaque in materia, aemulantur, quibus proveciores occupati sunt. Mixtae mox phrasas, mox numerum verborum et nexum membrorum imitantur, quibus pueri masculis sensim adfuescuntur.

tur. *Hedericus* dedit in progymnas, stil. lat. imitationes pueriles et alii. *Freyerus* in Oratoria et ii, qui de stilo, ut *M. Langius* scripsere, de maculis praecepta dedere. De miscello genere nullibi hucdum legi, est tamen necessarium et utile, in primis si pueris injungitur, ut in imitationibus suis semper auctoris ordinem verborum, qua fieri potest diligentia, servent. Praeter formulas verbis tantum prolatas inferiores imitationes quoque scribant, oportet, et quidem primum argumentum germanice describant, deinde vertant sub initium auxiliatore praepetore, tandem suo Marte. Medii subfellii pueros statim extemperaneo scribendi exercitio adsuaficiamus, quod fit, si rudioribus et sub initium subsidio venimus, locumque phrasium imitandarum indicamus.

§. X. Post imitationes laudo *versiones* et *Gesneri* et meo iudicio primo loco ponendas. Vertendo enim puer se exercet in vernacula, acuit iudicium et adigitur, ut omni *ἀπιβέια* in exprimendis et exhaustiendis auctorum verbis desudet, genium linguae latinae discat. Quo facto demum idoneus redditur, ut ipse exercitium latine et non semibarbare contra omnem latinismi indolem componat. Artificium vertendi seu interpretandi pueri rite docendi sunt, monendique, ut personam et res auctoris induant, verbaque illi convenientia adtribuunt. Deinde praepetor initio nonnullas versiones ipse cum discantibus elaboreret, eorum mentem dirigat, emendet, additis rationibus. Quas autem ipsi fabricati sunt, diligenti lima persequatur et deinde jubeat, semoto auctore, iterum eas civitate latina, verba auctoris ipsa pro virili aemulando, donare, ad quem lapidem lydium elaborationes quoque emendentur ostendaturque, quantum distent aera lupinis. Sic varia varii latini stili generis pensa, poetica quoque, graeca, gallica tractari possunt.

§. XI. Accedo ad *permutationem* minime gentium negligendam. Permutator 1.) pensum incomtae latinitalis et barbarifinis soloecifmisve scatens cum casta puraque latinitalate. Permutantor 2.) phrasas aliae cum aliis. Caveamus autem, ne elaborationes nostrae statim titulum stili Cornelianiani, Ciceronianiani, Curtiani, Caesarianiani, Plinianiani aut Livianiani superbe mentiantur. Nam differentia horum auctorum non potest in quolibet parvo penso, nec in nonnullis phrasibus ostendi. Praeterea multum requiritur et temporis et industriae ad genium unius auctoris perspicendum et adquirendum sibi, Fumum itaque venditat, qui tam vario
variorum

variorum scriptorum genio superbit. Aliquot phrasas non omne ferunt punctum, et quis tam attente hos scrutatus est auctores, qui sine omni dubitatione sciat, an hic vel ille auctor, hac vel illa phrasi utatur, aut non utatur? Commutator 3.) sensus cum sensu, adeo, ut *συνδύσεια*, et ordo membrorum et verborum maneat, de qua re §. 9. dixi. Commutantor versa cum prorsa, veneres ligatae orationis cum veneribus stili soluti. Qua autem in re differant, ostendit Ven. *Walchius* in praefat. operum Ovidii sua ipsius cura olim evulgarorum.

§. XII. Sequitur variatio simul *grammatica* per casus et tempora, simplici aut duplici ratione, simul rhetorica, simul logica, quae egregium propinat usum et in stilo addiscendo, et in copia phrasium adquirenda, et in oratoriae praeceptis exercendis, ut proinde dolendum, multos eam plane susque deque habere et adspernari. Egit de hac variatione *Freyerius* in tabulis orat. et *Hedericus* in progymnasm. ut pluribus de hoc loco effundendis verbis superfedere possimus.

§. XIII. Tandem sequatur oportet exercitium *sua ipsius cogitata* probato stilo et congruo *exprimendi*, quod *oratorium* audit. Oratoriae itaque fundamentis rite positis exerceantur pueri et adolescentes in componendis et elaborandis periodis, chriis, epistolis, concionibus, orationibus, disputationibus et versibus, idque alias latine, alias teutonice. Etenim cujuslibet genium discere debent tirones, quia nostris jam moribus erudito turpitudini ducitur, si in Latio quidem probatur, in patria autem ut semibarbarus loquitur et scribit. Haec docet oratoria, quae explicatione praeceptorum et exemplis elaborandis inculcanda.

§. XIV. Ad exercitationem tam stili, quam eloquentiae, pertinet quoque *dilatatio*, ut scilicet interdum ex periodo chria, ex chria oratio et ex unico versu carmen conficiatur: Quae tirones expeditos reddit in copia vocabulorum et phrasium adhibenda et in excogitandis rebus ad rem pertinentibus. Hanc autem licentiam ut illis in elaborandis exercitiis stili concedamus, id quod factitatum a nonnemine, bonum tamen se ludimagistrum jactitante, memini, haud suaferim. Sic enim id maximi momenti negotium; interpretandi scilicet, et non plus minusve, nec aliud quid in alia lingua dicendi, quam quod auctor in suo sermone dixit, et artificium omnia congruis vocabulis et nitide exhauriendi, non discunt discipuli, quod alienum foret ab instituto, Quodlibet potius suo tempore ac ordine

§. XV. Neque minus interdum contra artificium *contrahendi* ostendatur exerceaturque, ut scilicet, quod alius pluribus, nos paucissimis proferamus, ut orationis summam in chriam, chriae in periodum, carminis in versus paucos redigamus complectamurque. Idque eo magis, quo plus sapientiae requiritur, rem paucis proferendi et superflua praescindendi, quam magnam farraginem arcessendi. In nonnullis institutionibus oratoriis haec ultima exercitia desiderantur.

§. XVI. Tandem accedat *exercitium loquendi*, id quod fit, si tirones tenentur, omnia latinis inter se verbis agere, si praeceptor ipse latino utitur sermone, si lectiones interdum latinis verbis reperere jubentur, aut filo non interrupto, aut responsionibus ad quaestiones: Si graeca, hebraica, aliaque latinis interpretamur verbis; si inter se epistolis quotidie confabulantur, si exercitium disputandi instituitur, si denique integra pensa versuum, integrae chriae, conciones, orationes aut ex optimis auctoribus desumptae, quod maxime & ante omnia commendandum, aut a praeceptore, aut suo Marte elaboratae, subinde, jam privatim, jam publice memoriter recitantur.

§. XVII. Haec sunt exercitiorum genera mihi nota atque usitata, Unumquodque suum largitur usum, nec ullum plane negligendum. Sic praeceptor attentionem et commodum discipulorum per assiduam variationem, quae ubique plurimum valet et potest, et debet promoveri. Et si cavet, ne tirones elaborationes intermittant, aut in errantes schedas conjiciant: Sed praecipit, ut eas domi in peculiaribus libris conscribant, omniaque sua vitia sedulo notent, ne in posterum ad nauseam usque iterentur; emolumentum eo erit certius atque praeclarior.

Observ. III. *De sextuplici modo auctores classicos legendi et transferendi.*

§. I. Auctorum classicorum translatio et explicatio praecipuus in scholis labor esse solet, ut, qui vulgo duntaxat constituitur finis, vocabula et phrasae inde petantur, et ut, quod prudentiores rerum arbitri addunt, genius linguae latinae inde discatur, et varia rerum suppellex colligatur. Quum autem magna sit tironum varietas, varia eorum capacitas, varius finis: Varia etiam explicandorum auctorum ratio sit oportet, quam indicandi inpraesentia animus est.

§. II.

§. II. *Primo* cum incipientibus ita tractandi sunt auctores, utque intellectu facillimi e. g. Colloquia Langii, Dialogi Castellionis, Gottschedii auctorum classicorum primus, selectae epist. Cic. Phaedrus, cet. ut praeceptor tironibus expositionem et constructionem praeceat, ita ut singula verba suo ordine reddat, exhaustiat, probatis verbis teutonicis exprimat. Quo facto bini vel terni discipuli paragraphum jubentur repetere, notabiliores loquendi formulae extrahantur, et quod melius erit, calamo excipiantur, quia hoc modo attentioni prospicitur, simul memoriae res inscribuntur, et repetitio promovetur. Tandem interdum, non semper, mox singulae voces, mox notatu digniores, quae difficiliore, et tamen profectus puerulorum non superant, exigendae sunt ad regulas grammaticas saepe evolvendas, ut sensim memoriae mandentur. Conf. Cl. Gesneri praefat. ad Livium §. 6. 18. et Lüneburg. Schul-Ordnung.

§. III. *Secundo* modo tirones ceteris expeditiores integrum caput aut nonnullas deinceps paragraphos, exponant, attamen ut prius verba secundum ordinem naturalem praelegant, inprimis si constructio sit intricatior, studeant, ea primum ad verbum exprimere et vim uniuscujusque vocabuli adsequi, dein ad indolem ac elegantiam linguae nostrae vertere, porro phrasen ipsi extrahant, quarum primariae itidem describantur, variisque formulis familiares reddantur. Praeceptor sensum verborum explicet, nonnulla vocabula philologice consideret, alia secundum rhetorices praecepta examinet, integrum pensum ab inferioribus repetendum curet, denique imitationem puerilem aut miscellam scribi jubeat. Nec fructu carebit, si tirones sensum et mentem auctoris verbis teutonicis aut latinis narrent, repetant, periodos nonnullas ad praecepta oratoriae in sua membra resolvant atque mascule imitentur. Conf. quoque *Kriegkii* constitut. rei schol. Ilfeld.

§. IV. *Tertio* paragraphus usque ad punctum seu colon praelegatur, deinde oculis adjutoribus versio recitetur, ea tamen lege, ut vim vocum et genium linguae nostrae adsequi studeamus. Id fieri potest in lectionibus cursoriis, in facillioribus auctoribus, in repetitione et eum habebit usum, ut tempus lucremur, ut plures percurrere auctores possimus.

simus, ut facultas latina expedite pronuntiandi, cogitataque nostra promte proferendi adquiratur, lingua volubilis reddatur, et in utraque lingua expeditiores evadamus. Ita felici quodam caussarum reciprocantium circulo lectio velocitatem pariet, accelerabit velocitas lectionem. Haec cursoria lectio cum superiori stataria semper jungatur, seu, ut clarius dicam, alternis continetur, fas est.

§. V. *Quartus* modus est, si versio teutonica fidelis a quodam praelegitur, aut e vestigio intermissa textus praelectione conficitur, reliquique textum ipsum facile legendo adsequuntur, difficilioraque loca et verba solummodo notantur et declarantur. Qui modus auctorem tractandi, licet publica textus ipsius praelectio egregium habeat usum, quippe auditus organa quoque adficit, ut hoc modo res duplici via, per auditum et visum, ad mentem perveniant eoque altius insigantur: Attamen nonnunquam, praecipue in facilioribus pensis aut auctoribus, locum invenit, eoque valet, ut multi auctores pertractari possint, promitudoque discentium concilietur expeditissima.

§. VI. Hic modus eo erit utilior securiorque, si vicissim *quinto* operam damus, et in ejusdem commatis auctoribus aut pensis, textum latinum praelegendum et in mente tantum interpretandum curamus. Hic gradus est is, quem omnes petunt, quo omnes alii conatus conspirant. Si publice in scholis sic tractatur auctor, praeceptor itidem loca difficiliora enodat merito: Quod si domi quidam ita sine cortice natate vult, propriis filis viribus, non est, quod circa obscuriora diutius commoretur, notet ea potius lineolis, strenueque pergat, donecum dies diem doceat, et pedetentim ex ipso auctore clariora evadant, aut donec ex praeceptore explicationem petere, integrum sit.

§. VII. Restat adhuc *sextus* modus, qui in scholis non, nisi in absentia doctoris, locum invenit, sed potius, cui domi operam navent tirones, commendandus, nimirum ut calamo auctorem interpretentur, id quod majorem requirit *de pi. 3. av.* De quo vertendi exercitio et usu videantur, qui turmatim de eo scripserunt. At enim vero haec interpretatio aut a doctore, aut ex bonae notae versione, typis jamjam expressa, ut emendetur, fas est, quod nisi sit, tirones in posterum errata sua non possunt evitare.

§. VIII. Omnes et singuli hi modi sunt commendandi, utiles et neces-

necessarii : Enimvero gradus et singulorum profectus ut diligenter praeceptores ob oculos habeant, necesse est. Eodem quoque modo ceterarum linguarum, graecae, hebraicae, gallicae cet. scriptores utiliter tractari possunt.

Observ. IV, *De vario phrasum genere atque iudicio.*

§. I. De distinctione et dijudicatione phrasum non multum me legere memini. Ergo de ea re in praesentia agam. Primum phrasum natura sua distinguntur in proprias et improprias. Proprias dico, quarum singulae voces proprio significato interpretandae e. g. Hostes in fugam vertere; sarcinas colligere seinen Bündel schnüren, seine 7. Sachen zu sammen suchen / illicere aves. Impropriae sunt, quarum voces aut singulae, aut plurimae, aut omnes, improprie intelligendae et tropis nituntur. Sunt primo gradu illae, quae unico tantum nituntur tropo aut in substantivo, aut adjectivo, aut verbo, aut adverbio latitante, et proin in metaphoricis, metonymicis, synecdochicis et ironicis dispecimus, e. g. hostes fundere, terra fundit flores, adlicere homines, sarcinas colligere, sich zur Reise anschießen, metaphoricis sunt. Armare ergastula i. e. servos, vina coronare, pro pocula, in toga & sago celebris, pro pace et bello, Hesiodum legere, sunt metonymicae. Sexcenta memorare, Tigrim bibere, i. e. in Asia esse, vada et freta pro mari, ratiibus vehi, miles seu eques pro militibus, sunt synecdochicae. Iro pauperior, Craeso ditior, egregiam laudem referre, ein schlechtes Lob verdienen / rem suam bene gerere, pro male, sunt ironicae. Secundo gradu sunt phrasum, quae non simplici tropo nitentur atque superbiunt, allegoricae nimirum, quae continuationem troporum, metalepticae, quae multiplicem tropum continent e. g. In puppi clavum reipublicae tenere. i. e. in magistratu esse; Luminibus alicujus obstruere. i. e. Obesse alicujus laudi: Duo fulmina seu fulcra imperii: Alterum imperii oculum effodere. Ferruminare fracturas: Sarcinas colligere, i. e. ad mortem se praeparare: Silvas carmine trahere, i. e. duos animos movere. Haec duplici commendandae sunt pulchritudine. Tertio loco nominandae sunt antiquariae, ut ita dicam, seu illae, quae veterum ritibus et historiis nituntur, et meo quidem iudicio, proque meo palato optimae, sunt enim praegnantissimae e. g. Coacti clavi vir, ein Abgesetzter

Exer-

Exercere se ad palum; Vorübungen vornehmen: Nubem pro Junone amplecti, errare: Vir praetextatus, Arabeatus, ein vornehmer Mann: Album calculum alicui adjicere, Bewfal geben: Vocari ad pileum s. pileo donari, frey werden. Istae eo magis sunt commendandae, quo magis probatam et priscam sapiunt latinitatem, quae nunquam gratiam antiquitatis exuet, et quo plures propinant ideas. Hic est dives penus, unde optimam copiam ad exprimendos per analogiam recentiorum terminos, petere licitum atque consultum. *Quarto* loco sunt merae poëticae, eaque sunt catechresticae, hyperbolicae, antiphrasticae, brevi, duriores longiusque petitae, qua in re primaria poëticarum consistit nota, e. g. juncta caeli juga. Liv. Hae in carminibus tantummodo adhibendae. Vid. V. Walchii diatrib. ovidio suo praemissam. Ast cui bono haec? Per multum sane conducunt: Inserviunt dijudicationi atque penitiori cognitioni et clarioribus ideis sibi formandis, faciuntque, ut tiro eo limatiore judicio optionem inter phrasas institueret, et eo melius quibuslibet suo loco ac tempore uti possit.

§. II. *Secundum* dividuntur phrasae ratione extensionis in speciales et generales. Illae definite proferuntur, aut ad unam certam rem adstringuntur, et sunt angustioris usus: Hae autem amplioris sunt et aut indefinire plane pronuntiantur aut notam universalitatis, e. g. aliquid, aliquam, qua re continent, e. g. Petere virum, petit me lapide bellum finire, sunt speciales: Sed finire aliquid, petere aliquid, superfedere aliqua re, sunt generales. In exponendis auctoribus opera danda est praeceptori, ut speciales phrasae in generales mutantur, per variaque exempla inculcentur, quia majoris sunt usus. Alias is, qui bellicos scriptores tantum legit, in describendo alio argumento inops erit loquendi formularum.

§. III. *Tertium* ratione usus sunt partim licitae partim illicitae. Illicitae sunt 1.) poëticae in prosa: 2.) eae, quae falsis superstructae principiis, gentilique superstitione. e. g. Praesciscine dixerim, das will ich zur guten Stunde geredet haben. Hanc phrasin ex scriptis nostris proscribendam judico, magicas enim artes fascinationesque supponit. Sic etiam ab Acheronte redimere aliquem, Nep. pro suscitare aliquem ex mortuis: In campos Elysijs migrare, pro mori. cet. 3.) Spuriae, et quae immunditiam gentilium redolent, quarum erubescendis exemplis erubesco.

befco. 4.) Idololatricae, seu qui idolatriam gentilium sapiunt: e. g. Hercule, Deorum genitor et fator, bonis avibus. Aperto sc. aeque Marte, invita Minerva, aliaeque ejusdem furfuris defendi adhuc quodammodo possunt, si metonymice explicentur. Conferatur A. Buchnerus de commutata ratione dicendi.

§. IV. Aliae iterum phrasae sunt simplices, aliae compositae, quae plures comprehendunt probe separandas atque evolvendas. e. g. Stimulante conscientia aliquid patrare: Humana negotia temere, et forte voluntur agunturque. Curt. V. II. Haec opera multum lucis necessariae adfundit, multumque utilitatis foeneratur.

§. V. Ad judicium phrasium pertinet partim curatior explicatio earum, partim artificium eas imitandi, et ad unam plures per analogiam conficiendi, de quo loco in M. Gothofred. *Hoffmani* curriculo vitae a Didascalophilo descripto p. 611. paucissimis actum. Etenim non adeo scrupulosi imitatores et adoratores Ciceronis aliorumque sumus auctorum, ut nec ullum epitheton, nec ullam metaphoram, nec ullam phrasin ferre velimus, quas Cicero aliique non habent totidem verbis, potius credentes, incrementum scientiarum non modo multa et partim aptiora epitheta, metaphoras, phrasae docere atque jubere, sed etiam integras phrasae, ad aliarum ductum fabricandas, servata tantum analogia, imperare. E. g. nota est phrasis, interdicere alicui aqua et igni: Cur non etiam dicendum: Homini interdicere curis, formidine, cupiditatibus?

§. VI. Huc etiam pertinet judicium aurium, ut attendant, an phrasae quaedam hoc vel illo loco, qua numerum adhiberi possit. Hoc magni in silo est momenti, et acquiritur, si saepe latina optimaee notae clara praelegantur voce, et aures sensim vero numero adsuescant. Huc denique pertinet judicium mentis, ut judicet an phrasae hoc loco rem exprimat et exhauriat, atque ita cum illa comparatum sit, ut phrasae proprie dicit. E. g. non de quovis rege dici potest, quod auctoritate ministrorum suorum regatur. De iis, qui trivio nati sunt, non dicendum, praetextatus est, er ist noch nicht mannbär. Aetate praetextata sc. annis praetextatis, in pueritia.

Observ. V. *Spicilegium ad Turfellinum de particulis L. L.*

§. I. Particulae latinorum, seu partes eorum inflexibiles, esse stili condimenta et multas nobis propinare elegantias, teste quoque inter

ter alios Jo. Sturmio lib. de lat. ling. resol. c. 12. constat inter omnes, qui latinitatem primis tantum labris gustarunt. Eo nomine peculiarem de iis concinnavit librum Turfelinus, quem laudabiliter recudi curavit Schwarzius, celebris ille stili stator atque vindex, qui Coburgi floret. Bene multa autem adhuc omisit. Limam suam in eum intendit Celeb. *Facciolati* Italarum Cellarius, sub nomine Christi Meieri in epistola Bremae excusa, et in libris suis multa emendavit et addidit: Quare spicilegium instituit jam *Ven. Heumannus* in poeciles Tom. II. Instituit Cl. *Gesnerus* in Lexico Fabriano. Institui et ego, et lubet ex penu hac depro- mere tantum, quantum limites, quos charta ponit, permittunt.

§. II. Primum praemitam promulsidis loco formulam, quod attinet ad, beneficio particularum multifariam idque eleganter reddi posse. e. g. *Quod scribis de gratia reconciliata, Anlangend, was du von der Versöhnung schreibest. De mea autem in te benevolentia: Was aber meine Wohlgeogenheit gegen dich betrifft. Ad breviter est aptius et ad reliquas res providentius, was die Kürze, und die andern Sachen betrifft. Si spectes tempora nostra. Pro caritate ipsius in me cet. Exempla sunt in epistolis Cic. obvia, e. g. l. 3. ad famil. l. l. 5, 2. Majorem, quam pro flatu sonum reddebant. Curt. v. 4. §. 25. 12. Ex vid. Turfelin. In ib.*

§. III. Formula ista, aus *Has/ Liebe/ Furcht*, exprimitur quoque per ex e. g. *ex superstitione animi*, Curt. V. 4. 1. Alias haec formula vario modo eleganter per adjectiva redditur, ut *inductus, incitatus, permotus, inflammatus, incensus*, cet. hoc fecit. Germanorum seit, quod alias *post*, aut *ex* vertunt etiam a exprimit, e. g. Breve ab hoc intercesserat spatium: *Vellej. II. 101. Seit dem war nur eine kurze Zeit verflossen. Passivis participiisque passivis junctum a saepe nec male omittitur casu sexto commutato in tertium, ut: Neque mihi, neque tibi visus est, pro neque a me, neque a te.*

§. IV. *Admodum* pereleganter aetatum nominibus additur, quam observationem et *Turfelinus* et *Gesnerus* et *Nizolius* etiam in thesauro suo, quod mirum, neglexit. e. g. *Admodum adolescens*, noch ein junger Jüngling, Cic. offic. II, 13. de Amicitia c. 27. *Admodum adolescentulus*, Nep. XXII. l. 1. *Admodum juvenis*. Curt. VII. 2. 12. Tacit. Hist. IV. 5. 3. *Admodum puer*, Liv. XXXI, 28. Huc pertinet quoque *Flori Admodum praetextatus*, 2. 6, 10.

§. V. Notetur quoque connexio, quam *cum - tum quod facit, et idem*

idem est, ac: Obgleich, dennoch nicht e. g. Cic. Philip. II. c. 5. *Cum multa praevidit, cum quod te contulem non vidit.* Obiter notemus cum interdum per über redendum ut Cic. ep. fam. IV, 5. *Cum fortuna queri, über das Glück klagen,*

§. VI. *Et duas quoque de eodem subjecto res innuit. e. g. Et medico callido et seruo fideli, i. e. ei, qui simul medicus callidus et servus fidelis erat.* Cic. orat. pro Deiotaro I. 6. Offic. II, 7. De Senectut. c. 2. Curt. VIII, 3, 14. c. V. 5. Plin. V. I. conf. Acta eruditorum anni 1716. p. 455.

§. VII. *Etiā ab initio invenimus apud Cic. ep. ad famil. IV, 5. Etiam tu hisce rebus animum ac cogitationem tuam avoca.* Nec minus notetur etiam quoque apud Varrohem de R. R. I. c. I. §. 3. In hac connexionone obvium: Non solum - sed etiam - et id etiam quoque. *Neque patior, Sibyllam non solum cecinisse, quae, dum viveret, prodesse hominibus: Sed etiam, quae, cum perisset ipsa, et id etiam ignotissimis quoque hominibus.*

§. VIII. *De particula ex sequentia adspersam: Ex bello illato ita manserunt, Caes. bel. G. V, 12. Seit dem geführten Kriege. Ex usu zum Vortheil: Ut quod ex usu Galliae intellexissent. Caes. B. G. V, 6. Ex tanti belli timore, nach solcher Furcht, Caes. B. IV, 15. Ex voluntate parentum constare, Vellej. II, 108. darauf beruhen. Ex male dissimulato aemulum agebat: ib. Nachdem er sich verstellte: So ic. Ex ea, ex eo, folglich, Curt. IV, 10. §. 1. Ingens religio et ex ea formido quaedam incussa est.*

§. IX. *Jam etiam filum orationis continuat, in primis si duo proponuntur argumenta, idemque est, ac porro. Plin. ep. L, I, 6. Mirum est, ut animus agitatione motuque corporis excitetur. Jam undique silvae et solitudo - magna cogitationis incitamenta sunt. Curt. IV, 16. §. 30. Jam si multitudinem equitum occurrentium exrimisset cet. hätte er sich aber ferner für die Menge der entgegen kommenden Reuter gefürchtet.*

§. X. *In pro. an In praesepibus ursi saevire. Virgil. Aen. VII, 17. an den Krippen. Stabant tercentum nitidi (equi,) in praesepibus altis ib. v. 275. In pro erga cum Ablativo: In hoc tantum fuit odium, wieder ihn. Nep. XIX, 4. 3. Cic. Som. Scipion. 3. Ovid. Metam. IV, 546. Amor. I. 7. 34. Vellej. II, 66.*

§. XI. *Sequentes connexiones etiam notandae sunt. Nec - neque - nihil magis Varro. I, 3. de R. R. c. 2 §. 10. Nec tamen ibi se vidisse tabulam pictam, neque signum aeneum aut marmoreum ullum: nihil magis (auch so gar nicht einmahl,) torcula vasa vindemiatoria, aut ferias olearias, aut trapetas. Neque vero non, allerdings: Nep. IX, 2. 3. Neque vero non fuit apertum. Tamen - Neque tamen non und dennoch Nep. 18. 1.*

Neque tamen non patiebantur. 12. *Nisi tamen*, - *sed sane*. sic Plinius dubia venuste proponit et solvit. c. l. 2. 6. L. VII. 4. Nisi tamen auribus nostris bibliopolae blandiuntur. Sed sane blandiuntur. §. XIII. Formula elegans *non possum non* pro debeo, est tritissima, duplicem autem adnotavi variationem illius omnino notandam. Altera est *Nemo potest non* i. e. quilibet debet. Cic. ep. ad famil. IV, 7. *In quo tuum consilium nemo potest non maxime laudare*. Altera est *non potui nihil*, pro debui aliquid: Idem Cic. ib. *Non potui nihil litterarum ad te dare*: Ich habe nicht umhin gekont, etwas an dich zu schreiben.

§. XIV. *Quamquam* absolute poni adnotatum est a Turfellino, sed non addidit, diverse modo tunc interpretandum esse. e. g. Doch Plin. I. 10. *Quamquam* quid ego plura de viro, quo mihi frui non licet? Ja, aut denn: Cic. ep. ad fam. IV, 6. *Quamquam* sperabam, tunc adventum, sic enim audiebam, adproquinquare. §. XV. Pereleganter qui, quae, quod: (Licet, hanc adnotationem meis in memoriam revocare), per omnes casus ponitur pro *ut qui*, *quae quod*, et quidem post dignus, indignus, idoneus, inidoneus, stultus & synonyma, post mereor cum synonymis, et post comparativum, ut dignus, qui, pro, ut is, cuius, qui, quem, quorum, quibus, quos, quo, pro, ut eis, ei, eum, eorum, iis, eos, eum, eo. Vid. Hoffmanni Weg zur Composition. Interdum idem est qui, quid, ac, cur ut: *Quid* clamas? *Quid* est, quod clames. Non est, quod agas gratias. Eundem significatum habet, *quid enim*; Virgil. Aeneid V. 850. *Aeneam credam quidem fallacibus Auitris*. Sic Cic. Philip. II. 4. In sequenti: *Si quid* eum mittere velis, Cic. ep. fam. IV. 1. explicandum per *etiam*. Noteetur quoque ratio connectendi per: *Quid* ita - *jamque* - *denique*; e. g. Columel. Praef. §. 3. Atqui ego satis mirari non possum, *quid* ita dicendi cupidi seligant oratorem - *jamque* qui aedificare velint, fabros et architectos advocent, - *denique* animi sibi quisque formatorem praecceptoremque virtutis e coetu sapientum arceat. cet. *Quid* quaeris? interpretandum: Ja was noch mehr? Cic. ep. ad fam. III. 1. *Quique* - *quique* pro sowohl, als auch Vell. II, 115. Junctis exercitiis, quiq; sub Caesare fuerant, *quique* ad eum venerant.

§. XVI. *Quin* igitur cum Praesenti Indicativi idem ac, *wohl* an demnach, es sey also: Curt. V. 7. 4. *Quin* igitur ulciscimur Graeciam, et urbi faces subdimus. Eundem significatum admittit alio ordine atque constructione, quod a Turfellino adnotatum legitur. §. XVII. *Sub*, nach. Sub his exemplis, nach diesen Exempeln Velleus. 2. 127. Sub hoc exemplo Plin. I. 18.

§. XVIII. Ut pro quasi Curt. V, 4. 23. Adhaec arborum rami alius alio implicati et coeuntes, *ut* perpetuam objecerant sepem, *Ut non* - *ita*, ob gleich nicht - dennoch. II. 59 *Ut* non paricia, ita admodum speciosa familia fuit. §. XIX. *Utique* insonderheit. Curt. IV. 28. *Utique* postquam auriga Darii - hasta transfixus est. *Utique* pro *utpote* quos. Curt. V. 5. 17. Neminem pium habitu corporis suos aestimaturum, *utique* saevitia hostis, non natura calamitosos. *Non utique* - *sed*. Nicht sowohl, als Liv. LVIII. 10. 12. *Non utique* se, *sed* quem velint. Hic filium abrupte cogor, telam olim D. v. pertexturus. Pauca haec sunt de methodo simulque fructu laboris mei scholastici, quae, cum rationem de eo reddam, aliis commendo adhibenda et emendanda. Iis utique, qui se nobis expoliendos limandosque tradiderunt, sunt emolumento E quibus *unde viginti*, qui ex ordine suo sunt: *Georgi, Goettling, Hufung*, cet. eruditis pariter ac elegantibus Auditorum auribus declamationibus suis qualibuscunq; obstrepare audebunt. De qua re quod dicere habeo, sequentes indicabunt pagellae.

Verzeichnis der Redner und ihrer Reden.

1. Christoph Friederich Mehlhardt, aus Schermecke im Magdeb. wird um ein geneigtes Gehör in einer Französischen Rede bitten. 2.

2. **Fried. Wilhelm Ortlepius** / von Gießstedt im Halberst. Zeiget die Gelegenheit zur abhandelnden Materie und betrachtet Gott als ein harmonisches Wesen / in deutscher Prose.
3. **Simon Joh. Wilhelm Dracke** / aus Mückendorf im Dessauischen, stellet die Harmonie der drey Reiche Gottes vor / lateinisch.
4. **Friederich Julius Zeld** / aus Wasserleben im Wernigeröd. beschreibet die selige Harmonie im Himmel / in reimlosen deutschen Versen.
5. **Joh. Friederich Georgi** aus Westerhausen in Halb. zeigt die Harmonie in der Christl. Kirchen, in lateinischen Versen.
6. **Joh. Friederich Caspar Stephani** / Halberst. **Joh. Gr. Heinrich Gelrichs** / aus Berlin / **Christoph Albrecht Schulze** / aus Halberst. unterreden sich in deutschen Versen von den Zerrüttungen und der bösen Harmonie in der Welt.
7. **Francisc. Jacob Andreas Rabert** / aus Hessen im Braunschw. führet uns auf die Harmonie, die wir oben am Himmel und in der Luft antreffen / in einer lateinischen Rede.
8. **Ernst Joh. Heinr. Broißtedt** / aus Hornburg, redet etwas von der Harmonie im Reiche der Natur auf Erden / deutsch.
9. **Joh. Fried. Göetling** / aus Barby, besinget den Menschen als ein harmonisches Wesen, in deutschen Versen.
10. **Joh. Christoph Zufung** / aus Hessenrode in Hohnsteinisch. Zeiget die Harmonie in der Musik und den Wahrheiten, deutsch.
11. **Julius Gabriel Adolph Wylus** / aus Nordhausen, trägt die Harmonie, die man bey den Tugenden, den Lastern und beyder Wirkungen bemercket, vor lateinisch.
12. **Christian Friederich Ludewig Lindau** / aus Halberst. beschreibet die Harmonie der drey Stände in der Welt, in deutschen Versen.
13. **Joh. August Oppermann** / aus Schwanebeck in Halberst. erweget die Harmonie der Heil. Schrift, englisch.
14. **Conrad Friederich Ziegler** / aus Herfordern in Westphalen, **Johann Friederich Schöpfer** / aus Halberst. und **Christoph Ludewig Städter** / aus Eimersleben in Halberst. unterreden sich von der Harmonie der Sprachen, Künste, Handwerken und Wissenschaften, deutsch.
15. **Fried. Christian August Delius** / erzehlet / wie vor 200. Jahren alhier die Reformation zu stande gekommen / und wie es nach der Zeit in Ansehung der Religion zugegangen, und erwecket Halberstädt, in einem frohen Jubel Thon mit andern Gememeinen zu harmonieren; deutsch.

16. **Joh. A. Oppermann** / saget den Zuhörern kürzlich **Danck**, redet auch deutsch.

Die Hohen, Vornehmen, Hochgeschätzten Patronen, Gönner und Freunde unserer Schule werden demnach unterthänig, ergebenst und freundlich ersuchet, uns die besondere Ehre und Liebe zu erzeigen, sich morgen am Freytage, um 8. Uhr, in unserer Schule einzufinden, und die mehrentheils kurze und erbaulichen Reden mit anzuhören, als welches uns eine unbeschreibliche Freude und Zufriedenheit verursachen wird.

Die Musif

Den Anfang machen die Instrumente.

Nach der 1. Rede.

Grosse Gütlichkeit las das Flehen
Deiner Kinder dir gefallen.
Las uns deine Gnade sehen.
Dieses ist der Wunsch von allen.

Nach der 2. Rede.

Mein Gott du bist sehr schön, sehr schön ist dein Gesicht, sehr schön ist deine Kron, sehr schön dein Glanz und Licht, sehr schön ist dein Pallast, sehr schön dein Himmelreich: Du bist noch mehr, als schön, nichts ist, das dir ist gleich.

Mein GOTT, du bist es gar, du bist es ganz allein, du bist gros, schön und gut, und was noch mehr kan seyn, dir bleibet alle Ehr und alle Herrlichkeit: Wohl mir, du bist mein Gott, hier und in Ewigkeit.

Nach der 3. Rede.

Grosser König deine Reiche
Stimmen wunder schön zusammen!
Weil sie alle von dir stammen.
O der grossen Harmonie!
Alle reichen sich die Hände:
Alles nur zu diesem Ende,
Dass stets deine Ehre blüh.

Nach der 4. Rede.

Ach Flügel, Flügel, Flügel her, hinauf mich gleich zu schwingen! Ich mus dem König seine Ehr, und bald vollkommen bringen. Kom froher Tag, kom, kom herbey, und mach mich ova den Fesseln frey, den Schönsten anzuschauen.

O hundert tausend Zungen her: Lob, Lob, dem Lam zu singen! Auf! Himmel, Erde, Luft und Meer, auf! auf! Ruhm, Dank zubringen. Stimt an mit mir, macht euch bereit, den, der da lebt von Ewigkeit, aus ganzer Macht zu ehren.

Zur 5. Rede. Ruhe sanft in Jesu Armen/
Werthe Kirche/ schöne Braut,
Dem du ewig bist vertraut.
Sein Herz waltet von Erbarmen.

Singe

Zur 6. Rede. Singe rühme, jauchze laut,
Tyran/ du hast zerstöhret,
Was unsern König ehret,
Aus Feindschaft, Zorn und Wuth,
Gott wil und wird sich rächen/
Und deinen Nacken brechen,
In ewig-heißer Bluth.

Zur 7. Rede. Erzählt des Schöpfers Ehre,
Ihr Himmel, daß man höre
Den Schatz in aller Welt.
Ihr Körper, Wirbel/ Kreise,
Gereicht zu seinem Preise,
Zeigt den Zusammen hang,
Und ordentlichen Gang.

Zur 8. Rede. Rühmet/ was in Lüften schwebet/
Gottes wundervolle Werke.
Rühmet/ was auf Erden lebet,
Vögel, Thiere/ Fische, Würmer.
Lobet eures Gottes Stärke.
Rühmet hoch den Weltbeschirmer.

Zur 9. Rede.

D daß ich tausend Zungen hätte, und einem tausendfachen Mund: So stimmt ich damit in die Wette von aller tiefften Herzensgrund ein Loblied nach dem andern an, von dem, was Gott an mir gethan.

D daß doch meine Stimme schalte bis dahin, wo die Sonne steht: D daß mein Blut mit Jauchzen walte, so lang es noch im Laufe geht. Ach war ein jeder Puls ein Dank, und jeder Dithem ein Gesang.

Was schweigt ihr denn, ihr meine Kräfte? Auf, auf! braucht allen eurem Fleis, und stehet munter im Geschäfte zu Gottes meines Herren Preis. Mein Leib und Seele schicke dich, und lobe Gott herzlich.

Zur 10. Rede. Holde Thonkunst, dein Bemühent/
Deine süßen harmonien/
Müssen Gottes Ruhm erhöhn.
Deine Harmonie/ o Wahrheit/
Haben wir gesehn.
Lasset uns die Sünde meiden/
Und nie von den Grenzen edler Wahrheit scheiden.

Zur

Zur 11. Rede. Mensch, widme der Tugend Leib Seele und Glieder:
Sie bleibet gewislich dein nützlichstes Thun.
Fleuch, hasse und meide, was diesem zu wieder
So bleibst du beglücket, dein Herze kan sicher in Gottes Huld ruhn.

Zur 12. Rede. Blühet ihr vereinten Stände,
Die man hier von Gott verordnet sieht.
Reichet euch bereite Hände.
Jeder sey zur Wohlfarth unsres Staats bemüht,
Blühet bis ans Ende.

Zur 13. Rede. Preis sey dir mein Gott und Hort
Für dein theuer werthes Wort.
Es steht auf so festen Gründen,
Daß kein Widerspruch zu finden:
Es bestehet fort und fort.

Vor der Jubelrede.
Auf! auf! erwecke deine Herzen
O hochbeglücktes Halberstad.
Rühme deines Vaters Werke:
Preise seine Macht und Stärke.
Harmonire, jubilire.
Feyre schön dein Jubel-Fest,
Das dir Gott erleben läßt.

Auf! auf! vergis die bangen Klagen:
Dierweil dich Gott erfreuet hat. Da Capö.

Nach der Jubelrede: Nun so laßt uns musciren: Stimmet an den Lob-Gesang: Laßt uns
lieblich harmoniren: Saytenspiel und Lauten Klang, auch Trompeten, Orgeln, Fldten und Po-
sannnen, Harfen, Geigen, machen einen schönen Reithen.

Rühme, jauchze, lobe prächtig, Zion, Braut und Königin. Deine Frende wehret ewig in
dem Chor der Seraphim, da du weiden solt mit Freuden, in viel tausend Lieblichkeiten. Laß dich
dazu wohl bereiten.

Zum Beschlus: Lobe den Herren, o meine Seele! Ich wil ihn loben bis in den Tod; Weil
ich noch Stunden auf Erden zähle, wil ich lobsingnen meinen Gott. Der Leib und Seel gegeben hat
werde gepriesen früh und spat. Halleluja, Halleluja.

Selig, ja selig ist der zu nennen, des Hülffe der Gott Jacob ist: Welcher von Glauben
sich nichts läßt trennen, und hoft getrost auf Jesum Christ. Wer diesen Herren zum Beystand
hat, findet am besten Rath und That. Hallel. Halleluja.

Rühmet ihr Menschen den hohen Namen des, der so grosse Wunder thut. Alles was
Othem hat rufe Amen, und bringe Lob mit frohem Muth. Ihr Kinder, Gottes lobt und
preist, Vater, Sohn und Heil. Geist. Halleluja, Halleluja.

5. Dez. 1995

78 L 1245

vd 18

ULB Halle 3
005 611 288

A standard 1D barcode is located below the text on the label.

005 611 288

B.I.G.

Farbkarte #13

PENTADA

OBSERVATIONUM maximam partem PHILOLOGICARUM

B. cum L. communicat,

& ad

Declamationes nonnullas

de

HARMONIA NON CONTROVERSA,

Nec non

AD

ORATIONEM JUBILAEAM,

In memoriam facultatis, sacra hic repurgandi,

CC. ab hinc annis clementer concessae, benigne audiendas,

OMNES,

Quocunque natalium, dignitatis, eruditionis splendore, titulo
atque discrimine veniant nominandi,*MAECENATES, STATORES, FAUTORES, AMICOS,*

Mufarum nostratium,

ut cras 18. scilicet Martii, post horam octavam matutinam in lyceo nostro
comparere ne dedignentur,ea, qua par est, animi reverentia atque humanitate
invitatos vult

Stephanci Collegium,

Interprete Ge. Venzkio.

HALBERSTADII, Typis FRIDERICIANIS.